

«Διαθεματική προσέγγιση στο μάθημα της μουσικής: η περίπτωση του ψηφιακού σεναρίου “Ακουστική οικολογία: Ηχοτοπίο του Δάσους”»

Ζαχαροπούλου Κυριακή

Δρ. Μουσικής Ψυχολογίας, Μ.Α.,
Καθηγήτρια Μουσικής, Μουσικό Σχολείο Τρίπολης
zacharopoulou@sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται το ψηφιακό διδακτικό σενάριο «Ακουστική Οικολογία: Ηχοτοπίο του Δάσους», το οποίο κρίθηκε ως βέλτιστο και αναρτάται στην εκπαιδευτική πλατφόρμα «Αίσωπος». Γενικός σκοπός του σεναρίου είναι μέσω μίας διαθεματικής προσέγγισης του μαθήματος της μουσικής, να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές/τριες πάνω στη σημαντικότητα των ήχων του περιβάλλοντός τους, πάνω στην επιρροή που έχουν στην ποιότητα της ανθρώπινης ζωή, καθώς και να συνθέσουν μουσική με δημιουργικό τρόπο, παίρνοντας ιδέες και αξιοποιώντας το ηχητικό υλικό του περιβάλλοντός τους. Για την πραγματοποίηση του παραπάνω σκοπού, εφαρμόζονται νέες παιδαγωγικές μέθοδοι της μουσικής παιδαγωγικής με εργαλείο τις Τ.Π.Ε. Η διαδικασία της μάθησης ενσωματώνει την έρευνα, την περιπέτεια και τη δημιουργικότητα. Η υλοποίηση του προτεινόμενου διδακτικού σεναρίου μπορεί να πραγματοποιηθεί σε τρεις ώρες, ενώ θεωρείται μέτριας δυσκολίας με υψηλό βαθμό διάδρασης. Απαρτίζεται από τέσσερις διαδοχικές φάσεις, ξεκινώντας από την αφόρμηση των μαθητών/τριών και ολοκληρώνοντας με τη μουσική σύνθεση. Συγκεκριμένα, οι μαθητές/τριες α) εισάγονται στην ακουστική οικολογία, β) δημιουργούν ηχητικούς χάρτες, γ) πραγματοποιούν έναν ηχητικό περίπατο, δ) δημιουργούν γραφικές παρτιτούρες και εκτελούν τη σύνθεσή τους. Στο τέλος της εισήγησης γίνεται συζήτηση πάνω σε παιδαγωγικά ζητήματα που αναδύονται κατά την εφαρμογή του σεναρίου στην εκπαιδευτική πράξη.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: μουσική εκπαίδευση, δημιουργικότητα, ακουστική οικολογία, Τ.Π.Ε.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο χώρο της μουσικής παιδαγωγικής, σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και το νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ) για τη Μουσική (2003), κύριο μέλημα του/της μουσικοπαιδαγωγού πρέπει να είναι η καλλιέργεια των μουσικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων της ενεργητικής ακρόασης, της εκτέλεσης και της μουσικής δημιουργίας. Ο στόχος της μουσικής δημιουργίας αναφέρεται στη σύνθεση, στη δημιουργία, δηλαδή πρωτότυπης και οργανωμένης μουσικής με τέτοιο τρόπο, ώστε να ικανοποιούνται τα αισθητικά πρότυπα και οι δημιουργικές ανάγκες των μαθητών/τριών. Στόχος

είναι να παρέχεται η δυνατότητα πειραματισμού με ηχητικό υλικό, ανάπτυξης μουσικών ιδεών, καθώς και ευκαιριών προσωπικής έκφρασης, επικοινωνίας σκέψεων, ιδεών και συναισθημάτων. Άλλωστε, δραστηριότητες όπως η σύνθεση μουσικής, η εκτέλεση-ερμηνεία, το τραγούδι, ο αυτοσχεδιασμός ή ακόμα η χρήση της μουσικής και άλλων τεχνών ή επιστημών σε ένα διαθεματικό-διεπιστημονικό πλαίσιο μπορούν να προκαλέσουν αισθήματα πρωτόγνωρα στο μαθητή, όπως η απορρόφηση σε μία δραστηριότητα, η ευχαρίστηση, η ανάπτυξη εσωτερικών κινήτρων (Λατιδάκη, 2007; Ζαχαροπούλου, 2009), με άλλα λόγια καταστάσεις ροής, σύμφωνα με τον διακεκριμένο ψυχολόγο Mihaly Csikszentmihalyi (1992). Ο δε ρόλος του/της εκπαιδευτικού μουσικής πρέπει να είναι διευκολυντικός, ενθαρρυντικός προς τους μαθητές/τριες, προκειμένου οι τελευταίοι να αναπτύξουν τη φαντασία τους και να βρουν διεξόδους έκφρασης των ερωτημάτων που τους απασχολούν, σύμφωνα με τα προηγούμενα βιώματά τους και τη δικιά τους αλήθεια (Λατιδάκη 2015). Συχνά, όμως, ο στόχος αυτός είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί στην καθημερινή εκπαιδευτική διαδικασία λόγω έλλειψης χρόνου, υλικοτεχνικής υποδομής (π.χ. μουσικών οργάνων, υπολογιστών με λογισμικά για σύνθεση μουσικής) (Kaschub & Smith, 2013; Shouldice, 2014), ή ακόμα λόγω έλλειψης σχετικής εκπαίδευσης των μουσικοπαιδαγωγών. Αποτέλεσμα είναι να μην δίνεται η ευκαιρία στους μαθητές/τριες να βιώσουν τη χαρά της δημιουργίας πρωτότυπης μουσικής, παραμένοντας συχνά ακροατές της τέχνης της μουσικής. Στο παρόν άρθρο προτείνεται το αντικείμενο της «Ακουστικής Οικολογίας» ως ιδανικό πεδίο δημιουργικών μουσικοπαιδαγωγικών δράσεων για να ξεπεραστούν, αφ' ενός, φαινομενικές δυσκολίες στη διδακτική πράξη, και να δοθεί, αφ' ετέρου, η ευκαιρία στους μαθητές/τριες να προσεγγίσουν τη μουσική σύνθεση από μια άλλη διαθεματική και δημιουργική σκοπιά.

Άλλωστε, στη σημερινή εποχή της εικόνας είναι απαραίτητη η ανάδειξη των υπόλοιπων «παραγκωνισμένων» αισθήσεων, όπως είναι η ακοή, για την επίτευξη της βίωσης πιο ολοκληρωμένων δι-αισθητηριακών εμπειριών (Schafer, 1977). Στον τομέα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, η «Ακουστική Οικολογία» αποτελεί ένα καινούργιο επιστημονικό και καλλιτεχνικό ρεύμα με κύριο σκοπό την ενημέρωση του ανθρώπου για τη σημασία που έχουν οι ήχοι του περιβάλλοντος (αστικού, φυσικού, οικογενειακού κ.ο.κ.) στην προσωπική του ευημερία και ευμάρεια. Δεδομένου, ότι η αίσθηση της ακοής έχει ιδιαίτερα παραμεληθεί, το αποτέλεσμα είναι ότι ο άνθρωπος έχει ελάχιστα βοηθήσει στη διατήρηση ενός ακουστικού περιβάλλοντος υψηλής ποιότητας, με άμεσες συνέπειες στην υποβάθμιση της καθημερινής του ζωής, όπως είναι η διαρκής έκθεση σε θορύβους μεγάλης διάρκειας και έντασης. Το πεδίο της «Ακουστικής Οικολογίας» αφορά, λοιπόν, μία διεπιστημονική μελέτη του ήχου και των ηχοτοπίων που πρωτοξεκίνησε τη δεκαετία του 70, με το World Soundscape Project του Καναδού συνθέτη Murray Schafer (Πανεπιστήμιο Simon Fraser, Vancouver). Για τον Schafer, ο κόσμος είναι σαν ένα μουσικό όργανο ή μια μουσική σύνθεση. Στο βιβλίο του «The Soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World (1977) δηλώνει ρητά ότι είμαστε υπεύθυνοι για το ηχητικό μας περιβάλλον, το οποίο κινδυνεύει ιδιαίτερα από την αύξηση του θορύβου λόγω της ραγδαίας ανάπτυξης της τεχνολογίας. Επιπλέον, ο Schafer αναπτύσσει την έννοια

του «ηχοτοπίου» που αναφέρεται στον ήχο ενός τόπου, ο οποίος απαρτίζεται από τα ηχητικά σήματα και τα ηχώσημα, δηλαδή ήχους που χαρακτηρίζουν μια τοποθεσία (π.χ. ήχος του καμπαναριού). Μάλιστα, φαίνεται ότι το ηχοτοπίο χαρακτηρίζει την ταυτότητα της τοπικής κοινότητας, όπως ακριβώς και η αρχιτεκτονική ή τα έθιμα ενός τόπου (Schafar, 1977). Με άλλα λόγια, όπως προτείνει η Ετκμετσόγλου: «Ηχοτοπίο είναι οι ήχοι που ακούγονται σε ένα πραγματικό ή φανταστικό τοπίο (μουσική σύνθεση), όπως τους ακούν και τους καταλαβαίνουν ομάδες ανθρώπων ή άλλων ζώων από διάφορα μέρη του κόσμου|» (Ετκμετσόγλου, 2014:3).

ΓΕΝΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΨΗΦΙΑΚΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Το νέο δεδομένο στη μουσική εκπαίδευση του 21^{ου} αιώνα είναι ότι στην παιδαγωγική φαρέτρα του/της εκπαιδευτικού της μουσικής έχουν προστεθεί δυναμικά οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.), αποτελώντας ένα πολύ σημαντικό εργαλείο με πολύ ευρεία παιδαγωγική χρησιμότητα. Η χρήση των Τ.Π.Ε. στο μάθημα της μουσικής είναι βέβαιο ότι μπορεί να συμβάλλει τόσο στον ψηφιακό εγγραμμιασμό των παιδιών, όσο και στην ενίσχυση της δημιουργικής κατεύθυνσης της διδασκαλίας και της μουσικής δημιουργίας-σύνθεσης (Νικολαΐδου, 2006). Άλλωστε, η εξέλιξη της μουσικής στην ιστορία της ήταν πάντα συνδεδεμένη άρρηκτα με την εξέλιξη της τεχνολογίας και της επιστήμης (Ζαχαροπούλου, 2017). Ακόμα περισσότερο σήμερα, η πληθώρα των διαθέσιμων τεχνολογικών μέσων μπορούν να συμβάλουν ιδιαίτερα στη διδακτική διαδικασία της ανακαλυπτικής και ενεργούς μάθησης, της δημιουργίας, της οικοδόμησης της μουσικής γνώσης, αλλά και της ανάπτυξης της συνεργατικότητας και κοινωνικοποίησης των μαθητών/τριών.

Το παρόν ψηφιακό διδακτικό σενάριο με θέμα την Ακουστική Οικολογία σχεδιάστηκε προκειμένου να συνδυάσει διαθεματικά τη μελέτη του περιβάλλοντος και της οικολογίας με το μάθημα της μουσικής. Μετά την επιτυχημένη εφαρμογή στο σχολείο, το σχέδιο μαθήματος με τη μορφή ψηφιακού διδακτικού σεναρίου ανέβηκε στην πλατφόρμα «Αίσωπος», όπου αξιολογήθηκε ως βέλτιστο με βαθμολογία 92/100. Η πλατφόρμα «Αίσωπος» δημιουργήθηκε για την καλύτερη αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. στην εκπαιδευτική πράξη. Πρόκειται για ένα πρωτοποριακό περιβάλλον σχεδίασης και φιλοξενίας που δίνει τη δυνατότητα στον/στην εκπαιδευτικό να αναπτύξει και να περιγράψει ένα αυτοτελές εκπαιδευτικό σενάριο, αξιοποιώντας πολυμέσα και διαδραστικά εργαλεία σε ένα ολοκληρωμένο ψηφιακό περιβάλλον μάθησης (Γραμμένος, 2016). Αναπτύχθηκε στα πλαίσια του επιχειρησιακού προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», (υποέργο 2 «Ψηφιακό Σύστημα – Ηλεκτρονική Πλατφόρμα Υποβολής, Αξιολόγησης, Διαχείρισης και Αξιοποίησης Ψηφιακών Σεναρίων καθώς και καθοδήγησης και Υποστήριξης των Εκπαιδευτικών», Πράξη: "Ανάπτυξη Μεθοδολογίας και Ψηφιακών Διδακτικών Σεναρίων για τα Γνωστικά Αντικείμενα της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Γενικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης") και υλοποιείται σε σύμπραξη του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής και της Ειδικής Υπηρεσίας Εφαρμογής Εκπαιδευτικών Δράσεων του ΥΠ.Π.Ε.Θ. (Γραμμένος, 2016).

Το σχέδιο του μαθήματος απευθύνεται κυρίως σε μαθητές/τριες Γυμνασίου, αν και μπορεί να προσαρμοστεί τόσο για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Νηπιαγωγείο, Δημοτικό) όσο και για το Λύκειο. Ανάλογα, το διδακτικό σενάριο μπορεί να εφαρμοστεί και στο μάθημα της Κριτικής Μουσικής Ακρόασης και της Ιστορίας Μουσικής του Μουσικού Γυμνασίου ή στο μάθημα της ερευνητικής διδασκαλίας (Project) του Μουσικού Λυκείου. Σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών, βασικοί σκοποί του μαθήματος της Μουσικής αποτελούν η προσπάθεια ανάπτυξης της ενεργητικής ακρόασης και της εκτέλεσης-δημιουργίας, αλλά και η διαθεματική-διεπιστημονική προσέγγιση του μαθήματος, στόχοι που αποτέλεσαν και την κεντρική επιδίωξη του σεναρίου. Επιπλέον, στόχος υπήρξε η ευαισθητοποίηση των παιδιών για τον αόρατο, αλλά μαγικό κόσμο των ήχων που μας περιβάλλει και η συνειδητοποίηση της αξίας του στην καθημερινή μας ζωή, βελτιώνοντας παράλληλα τις γνώσεις και τις δεξιότητες των μαθητών/τριών όσον αφορά το χώρο της τεχνολογίας και τις Τ.Π.Ε. Στο διδακτικό σενάριο που παρουσιάζεται, ο τρόπος προσέγγισης του θέματος γίνεται με μία διαδικασία που ενσωματώνει την έρευνα, την περιπέτεια και τη δημιουργικότητα. Αρχικά, οι μαθητές/τριες αναγνωρίζουν και χαρακτηρίζουν ήχους από την καθημερινή τους ζωή, εστιάζοντας στη σημαντικότητα των ήχων και στην επιρροή που έχουν πάνω στην ποιότητα της ανθρώπινης ζωής. Στη συνέχεια, δημιουργούν ηχητικούς χάρτες της τάξης και του σχολείου τους. Ακολουθεί ένας ηχητικός περίπατος σε ένα δάσος, όπου καταγράφουν τους ήχους που χαρακτηρίζουν τα διαφορετικά ηχοτοπία. Το σενάριο ολοκληρώνεται με τη μουσική (ανα)σύνθεση και τον αυτοσχεδιασμό πάνω στους ήχους του δάσους, χρησιμοποιώντας με δημιουργικό τρόπο μουσικά όργανα, τη φωνή, ηχοποιητικά αντικείμενα κι εφαρμόζοντας βασικές αρχές της σύνθεσης μουσικής.

ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΑΚΟΥΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Η πρώτη φάση του ψηφιακού διδακτικού σεναρίου περιλαμβάνει την εισαγωγή των μαθητών/τριών στην Ακουστική Οικολογία μέσω της ανακαλυπτικής μάθησης και αναμένεται να διαρκέσει περίπου 45 λεπτά. Η αφορμή των μαθητών/τριών γίνεται μέσω ηχητικών αρχείων. Οι μαθητές/τριες εισάγονται στις έννοιες της «Ακουστικής Οικολογίας» και του «ηχοτοπίου» μέσα από τρεις δραστηριότητες. Αρχικά, καλούνται να «ανοίξουν» τα αυτιά τους, ανασύροντας ακουστικές μνήμες και παρατηρώντας γνώριμα ηχοτοπία. Συγκεκριμένα, οι μαθητές/τριες καταγράφουν ήχους που άκουσαν μόλις ξύπνησαν, στο σχολείο, στην τάξη, ήχους που τους αρέσουν ή όχι, και στη συνέχεια, αναγνωρίζουν τα ηχοτοπία που ακούν (ηχητικά αρχεία). Η τελευταία δραστηριότητα της παρούσας φάσης του σεναρίου ενθαρρύνει την πρώτη δημιουργική προσπάθεια των μαθητών. Με την καθοδήγηση του/της εκπαιδευτικού, οι μαθητές/τριες παίζουν με μία εφαρμογή ("Build a soundscape", n.d.), στην οποία σύρουν και τοποθετούν τουβλάκια, δηλαδή ήχους που προέρχονται από τη φύση, τον άνθρωπο και την τεχνολογία, σε έναν εικονικό άξονα που αντιπροσωπεύει το χρόνο. Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία μίας γραφικής παρτιτούρας, δηλαδή γραφικής αναπαράστασης των ήχων. Οι μαθητές/τριες μπορούν να αναπαραγάγουν τη μουσική που δημιούργησαν, δηλαδή τους ήχους που τοποθετήθηκαν πάνω στον άξονα του χρόνου. Επιπλέον,

υπάρχει η δυνατότητα πειραματισμού με την ένταση των ήχων. Πρόκειται για μία εύκολη δραστηριότητα δημιουργίας μουσικής με χρήση «έτοιμου» ψηφιακού ηχητικού υλικού.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΗΧΗΤΙΚΩΝ ΧΑΡΤΩΝ

Στη φάση αυτή οι μαθητές/τριες καλούνται να παρατηρήσουν το ηχοτοπίο που τους περιβάλλει με πιο ενεργητικό τρόπο, ομαδοσυνεργατικά και ανακαλυπτικά. Η δεύτερη φάση αναμένεται να διαρκέσει μία διδακτική ώρα (45 λεπτά). Οι μαθητές/τριες καταγράφουν με γραφικό τρόπο τα ηχοτοπία που χαρακτηρίζουν τη σχολική τους ζωή (π.χ. τάξη, αυλή σχολείου, διάδρομος, χώρος εκδηλώσεων σχολείου, γραφείο καθηγητών, κλπ.), σχεδιάζοντας τους λεγόμενους «ηχητικούς χάρτες». Στην αρχή, γίνεται κατανοητό στους μαθητές/τριες μέσα από κάποιο παράδειγμα (Σχήμα 1), ότι η δραστηριότητα αυτή περιλαμβάνει τη χαρτογράφηση κάποιας περιοχής μέσω του εντοπισμού των ήχων που τη χαρακτηρίζουν και της καταγραφής τους στο χαρτί είτε σε μορφή σκίτσου, είτε περιγραφικά με λέξεις, είτε με ηχοποίητες λέξεις (π.χ. τσίου-τσίου). Στη συνέχεια, οι μαθητές/τριες χωρίζονται σε ομάδες 4-5 ατόμων και εφοδιάζονται με λευκά χαρτιά ζωγραφικής (κατά προτίμηση μέγεθος Α3), μολύβια, χρώματα. Μεταξύ τους αποφασίζουν το ρόλο που έχει το κάθε μέλος της ομάδας, όπως ποιος ή ποιοι θα αναλάβουν το σχεδιασμό του ηχητικού χάρτη, καθώς και ποιο ηχοτοπίο θα καταγράψουν, επιλέγοντας ένα συγκεκριμένο χώρο του σχολείου. Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να ακολουθήσει για μικρό χρονικό διάστημα την κάθε ομάδα, ώστε να τους καθοδηγήσει στη γραφική αναπαράσταση των ήχων, υποδεικνύοντας τρόπους απεικόνισης των ηχητικών πηγών κι ευαισθητοποιώντας τους αναφορικά με τα ακουστικά ερεθίσματα που γίνονται αντιληπτά στα διαφορετικά ηχοτοπία. Στο τελευταίο μέρος της φάσης αυτής, οι μαθητές/τριες έχουν επιστρέψει στην τάξη και κάθε ομάδα παρουσιάζει σύντομα το χάρτη της στην ολομέλεια. Οι μαθητές/τριες απαντούν σε ερωτήσεις προς συζήτηση πάνω στο ηχοτοπίο που μελέτησαν, όπως «ποιος ήταν ο πιο ενδιαφέρον ήχος που ακούσατε;», «ποιος είναι ο ήχος που χαρακτηρίζει το ηχοτοπίο που χαρτογραφήσατε;», «ποια συναισθήματα σας προκάλεσαν οι ήχοι που ακούσατε;», «έχετε παρατηρήσει ξανά αυτούς τους ήχους;», «πώς θα χαρακτηρίζατε τους ήχους που καταγράψατε; (π.χ. σιγανούς-δυνατούς, διακεκομμένους-σύντομους-συνεχόμενους, ενοχλητικούς-όμορφους) κ.α.

συνέπειες των ήχων στη ζωή του ανθρώπου;», «με ποιο τρόπο τα ηχοτοπία δημιουργούν μία αίσθηση του χώρου;», «ποιος ήταν ο πιο ψηλός και ποιος ο πιο χαμηλός ήχος που ακούσατε;», «ποιος ήταν ο πιο όμορφος και ποιος ο πιο τρομακτικός;», «ποιοι ήχοι πιστεύετε ότι κινδυνεύουν να εξαφανιστούν και γιατί; (π.χ. ήχοι ζώων που εξαφανίζονται, ήχοι παρωχημένης τεχνολογίας)», «πώς πιστεύετε ότι θα άλλαζε το ηχοτοπίο του δάσους, αν ο περίπατος γινότανε α) νύχτα, β) ενώ είχε χιονίσει, γ) κάποια άλλη εποχή, όπως το καλοκαίρι;», κ.α.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΦΑΣΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ: ΣΥΝΘΕΣΗ ΗΧΟΤΟΠΙΟΥ

Στην τέταρτη φάση του σεναρίου οι μαθητές/τριες, ξεκινώντας από την εμπειρία τους κατά τον ηχητικό περίπατο στο δάσος (3^η φάση διδακτικού σεναρίου), δημιουργούν συνεργατικά το δικό τους ηχοτοπίο. Πρόκειται για την πιο δημιουργική φάση του σεναρίου, η οποία επικεντρώνεται στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων της μουσικής δημιουργίας και του αυτοσχεδιασμού, μία δραστηριότητα που απαιτεί μία ολόκληρη διδακτική ώρα. Στην αφόρμηση αυτής της φάσης οι μαθητές/τριες παροτρύνονται να παίξουν με μουσικά όργανα (π.χ. μικρά μουσικά κρουστά) και ηχοποιητικά αντικείμενα (π.χ. χαρτιά, ξύλα, σφυρίχτρες, φύλλα, ποτήρι με νερό κ.λ.π.) που μπορούν να υπάρχουν στην τάξη, ώστε να πειραματιστούν και να ανακαλύψουν τις ηχητικές τους δυνατότητες, μέσα από το αυθόρμητο παιχνίδι και τον αυτοσχεδιασμό. Στη συνέχεια, οι μαθητές/τριες ακούν τους ήχους που έχουν καταγράψει στην προηγούμενη φάση του σεναρίου από κάποια διαθέσιμη αναπαραγωγική πηγή ήχου (π.χ. cd player, υπολογιστή). Προσπαθούν να τους αναπαραγάγουν και να τους μιμηθούν χρησιμοποιώντας με δημιουργικό τρόπο τη φωνή τους, τα διάφορα διαθέσιμα μουσικά όργανα και ηχοποιητικά αντικείμενα, καθώς και το ίδιο τους το σώμα. Ακολουθώντας, δημιουργούν μία ηχοϊστορία με θέμα το ηχοτοπίο του δάσους με τη μέθοδο του καταιγισμού ιδεών. Συγκεκριμένα, προτείνουν ήχους που άκουσαν-ηχογράφησαν στον περίπατο της προηγούμενης διδακτικής ώρας και θα μπορούσαν να (ανα)συνθέσουν στο δικό τους ηχοτοπίο, όπως τιπίβισμα πουλιών, θρόισμα ανέμου, πτώση φύλλων κ.α. Παράλληλα, βρίσκουν τρόπους χρήσης των μουσικών και ηχητικών αντικειμένων που διαθέτουν, ώστε να μπορέσουν να αναπαραγάγουν και να μιμηθούν ήχους για την ιστορία τους. Μπορούν να αξιοποιήσουν και κάποια από τις ηχογραφήσεις τους ή ακόμα μία μίξη των ηχογραφήσεών τους, όπως γίνεται στη σύγχρονη πειραματική μουσική σκηνή η χρήση προηχογραφημένων μουσικών κομματιών παράλληλα με τις ζωντανές εκτελέσεις. Τέλος, δημιουργούν μία στοιχειώδη δομή στην ιστορία τους, ουσιαστικά εντάσσοντας την παράμετρο του χρόνου στην εμφάνιση των διαφόρων ήχων. Ένας μαθητής αναλαμβάνει την καταγραφή των ήχων του δάσους με γραφικό τρόπο στον πίνακα της τάξης, όπως είναι για παράδειγμα στο Σχήμα 2, χωρίζοντας νοητά τον πίνακα σε παράλληλες γραμμές, οι οποίες αντιστοιχούν στους ήχους και τις ηχητικές πηγές που θα χρησιμοποιηθούν πάνω στον κάθετο άξονα του χρόνου. Μετά τη δημιουργία της γραφικής παρτιτούρας και την ολοκλήρωση της σύνθεσης του ηχοτοπίου, ορίζεται ένας μαθητής/τρια ως μαέστρος. Οι υπόλοιποι μαθητές/τριες, δηλαδή η «ορχήστρα» ερμηνεύουν την παρτιτούρα σύμφωνα με τις οδηγίες του/της μαέστρου. Ο/η μαέστρος χρησιμοποιώντας τα χέρια του και με την καθοδήγηση του/της εκπαιδευτικού,

προσπαθεί να εντάξει την παράμετρο των δυναμικών (piano, forte, κ.α.), επιλέγοντας κατά βούληση την εισαγωγή μικροδιαφορών στην απόδοση της έντασης των διαφορετικών ήχων. Επιπλέον,

Παράδειγμα Γραφικής Παρτιτούρας Ηχοτοπίου											
πουλιά που πετάνε											
βροχή											
φύλλα που πέφτουν											
πουλί που κελαηδάει											
ποτάμι											
αέρας											
αυτοκινητόδρομος											
βήματα											

Σχήμα 2: Παράδειγμα γραφικής παρτιτούρας, όπου παρουσιάζονται οι ηχητικές πηγές (κάθετος άξονας) πάνω στον άξονα του χρόνου.

δίνει σημασία και σε άλλα μουσικά στοιχεία, όπως είναι το τέμπο της μουσικής σύνθεσης, η διάρκεια του κάθε ήχου ή ακόμα η μουσική φόρμα (π.χ. επανάληψη μουσικής φράσης). Εφ' όσον υπάρχει χρόνος, ο ρόλος του/της μαέστρου ανατίθεται και σε άλλους μαθητές/τριες. Η όλη διαδικασία ηχογραφείται με τα ηχογραφικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν στην τρίτη φάση του σεναρίου. Η τέταρτη φάση του σεναρίου ολοκληρώνεται με την αξιολόγηση της εργασίας. Η ολομέλεια της τάξης συζητάει για την επιτυχία του αποτελέσματος, τα συναισθήματα που τους προκάλεσε η διαδικασία του ηχητικού περιπάτου στο δάσος και της μουσικής (ανα)σύνθεσής του, καθώς και τι θα μπορούσαν να αλλάξουν στη διαδικασία που ακολούθησαν.

ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Σε περίπτωση που ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να διαθέσει περισσότερες διδακτικές ώρες, το προτεινόμενο διδακτικό σενάριο προσφέρεται για επέκταση σε άλλα διδακτικά αντικείμενα της μουσικής. Για παράδειγμα, η τρίτη φάση του σεναρίου προσφέρεται για εισαγωγή στην επεξεργασία του ήχου, την κατανόηση βασικών αρχών της μουσικής ακουστικής και εκμάθηση απλών τεχνικών ηχογράφησης. Οι μαθητές/τριες μπορούν να εξάγουν, να επεξεργαστούν και να δημοσιεύσουν τα αρχεία ήχου που ηχογράφησαν είτε στο σπίτι -εκτός σχολικού χρόνου- στους

προσωπικούς τους υπολογιστές είτε στο εργαστήρι πληροφορικής. Γι αυτό το σκοπό, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να προτείνει τη χρήση δωρεάν εργαλείων επεξεργασίας του ήχου, όπως είναι το Audiotrimmer και το Audacity. Ανάλογα, στην τελευταία φάση του σεναρίου, θα μπορούσαν οι μαθητές/τριες να δημοσιεύσουν την ηχογράφιση ή βιντεοσκόπηση της μουσικής δημιουργίας τους, καθώς και το υλικό που συνέλεξαν στον ηχητικό περίπατο (αρχεία ήχου, φωτογραφίες, χάρτες) στο ιστολόγιο (blog) του μαθήματος, στην ιστοσελίδα του σχολείου ή/και σε άλλες περιοχές του διαδικτύου (π.χ. SoundCloud, Youtube, aoree.org).

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η συζήτηση που θα ακολουθήσει αφορά συμπεράσματα που προέκυψαν από την εφαρμογή στην πράξη του ψηφιακού διδακτικού σεναρίου «Ακουστική Οικολογία: Ηχοτοπίο του Δάσους». Το σενάριο εφαρμόστηκε στα πλαίσια του μαθήματος της Ιστορίας της Μουσικής στην τάξη της Β' Γυμνασίου (Μουσικό Σχολείο). Οι μαθητές/τριες δουλεύοντας κυρίως ομαδικά, παρατήρησαν το ηχοτοπίο που τους περιβάλλει, επεσήμαναν τους ήχους που χαρακτηρίζουν την καθημερινή τους ζωή, τους σημείωσαν πάνω σε ηχητικούς χάρτες, τους ηχογράφησαν και τους επεξεργάστηκαν προκειμένου να δημοσιευτούν στην ιστοσελίδα που δημιουργήθηκε για το μάθημα από τη γράφουσα. Επιπλέον δημιούργησαν γραφική παρτιτούρα και δικιά τους μουσική, αξιοποιώντας τα πρόσφατα ακουστικά τους βιώματα από τον ηχητικό περίπατο της προηγούμενης ώρας (Ζαχαροπούλου, Κ., 2009). Οι μαθητές/τριες συμμετείχαν με ενθουσιασμό και πρότειναν τις δικές τους ιδέες καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης των διαφορετικών δραστηριοτήτων. Πέρα από τα έμμεσα αποτελέσματα, δηλαδή την ευαισθητοποίηση των μαθητών/τριών όσον αφορά τους ήχους που μας περιβάλλουν, τα άμεσα οφέλη των συμμετεχόντων ήταν οι νέες βιωματικά αποκτηθείσες γνώσεις πάνω σε θέματα τεχνικής φύσης (τεχνικές ηχογράφησης, χρήση τεχνολογικού εξοπλισμού δηλαδή φωτογραφικής μηχανής, ψηφιακής συσκευής ηχογράφησης, κινητών τηλεφώνων) και πάνω στις φυσικές ιδιότητες των ήχων. Επιπλέον, αξιοποιήθηκαν οι Τ.Π.Ε. σε πολύ μεγάλο βαθμό με δημιουργική κατεύθυνση (αναζήτηση στο διαδίκτυο, αποθήκευση και μεταφορά αρχείων σε usb flash drives, λογισμικά επεξεργασίας κειμένου, φωτογραφίας και ήχου, upload αρχείων σε διαδικτυακούς τόπους). Το τελικό προϊόν ήταν αποτέλεσμα μιας καθαρά μουσικής δημιουργικής πράξης. Οι μαθητές/τριες δημιούργησαν δικιά τους μουσική με έναν καινοτόμο τρόπο, την οποία εκτέλεσαν και ερμήνευσαν, κι επιπλέον, ηχογράφησαν και δημοσίευσαν, κοινοποιώντας τη δουλειά τους στην ευρύτερη κοινότητα (σχολείο, καθηγητές, συμμαθητές, γονείς, διαδικτυακή κοινότητα).

Τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν αφορούσαν κυρίως το γεγονός ότι τα παιδιά κλήθηκαν να δουλέψουν με ένα τρόπο πρωτόγνωρο για αυτά. Αποτέλεσμα ήταν ότι αρχικά τουλάχιστον υπήρχε δυσκολία συνεννόησης των ομάδων, ενώ η συμμετοχή δεν ήταν ίδια για όλους. Επιπλέον, λόγω της φύσης της εργασίας, έγινε καταμερισμός των εργασιών (π.χ. ομάδα που ασχολήθηκε με ηχογραφήσεις, ομάδα που σχεδίασε ηχητικούς χάρτες, ομάδα που ασχολήθηκε με επεξεργασία των ηχογραφήσεων), με αποτέλεσμα να μην έχουν όλοι οι μαθητές/τριες την ίδια

ευκαιρία να ασχοληθούν με τις διαφορετικές δραστηριότητες. Ωστόσο, το βασικό πρόβλημα παραμένει το εξής: Ενώ η βασική επιδίωξη του σεναρίου είναι η βιωματική προσέγγιση μέσα από ομαδική εργασία, διαδικασίες αρκετά δημιουργικές και υποσχόμενες, δεν υπάρχει ιδιαίτερα υποστηρικτικό πλαίσιο για τους/τις εκπαιδευτικούς και το σχολείο. Ένα πλαίσιο το οποίο θα επιτρέψει «την ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών, την ανατροφοδότηση, τον αναστοχασμό, την ανανέωση και τη θεωρητική στήριξη», όπως σωστά σημειώνει η Δεδούλη (2002: 157).

Συμπερασματικά, οι δραστηριότητες που προτείνονται στα πλαίσια του παρόντος ψηφιακού διδακτικού σεναρίου φαίνεται να συμπληρώνουν τη διδασκαλία του μαθήματος της μουσικής με ένα διττό τρόπο. Από τη μία πλευρά, η αξιοποίηση διαθεματικά διαφορετικών αντικείμενων, δηλαδή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Οικολογία: θόρυβος και υποβάθμιση της καθημερινής ζωής, προστασία ηχητικού περιβάλλοντος), των Τ.Π.Ε. (χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή, χρήση τεχνολογικών μέσων), αλλά και του ίδιου του μαθήματος της μουσικής (ενεργητική ακρόαση, αυτοσχεδιασμός, σύνθεση, εκτέλεση) μπορεί να βοηθήσει στη βελτίωση της εποικοδόμησης νέων γνώσεων των μαθητών/τριών μέσω επέκτασης των προϋπάρχουσων γνώσεων και της βιωματικής μάθησης. Από την άλλη πλευρά, προτείνονται καινοτόμες και δημιουργικές μέθοδοι διδασκαλίας, οι οποίες παράγουν άμεσο θετικό αντίκτυπο στην προσπάθεια και συμμετοχή των μαθητών/τριών. Έμφαση δίνεται στη συνεργατική μάθηση, δεδομένου ότι οι μαθητές/τριες χωρίζονται σε ομάδες με διαφορετικούς ρόλους. Αξιοποιείται η λεγόμενη «υπαίθρια εκπαίδευση» με επισκέψεις στη φύση και στους υπό ηχητική «εξερεύνηση» χώρους, με εφαρμογές επιτόπιας βιωματικής μάθησης. Η διδακτική προσέγγιση είναι μαθητοκεντρική και σε αρκετές περιπτώσεις διαφοροποιημένη, ανάλογα με το μαθητικό δυναμικό της τάξης και τις προηγούμενες γνώσεις και εμπειρίες τους. Η πορεία της εργασίας των μαθητών/τριών καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τους ίδιους, ακολουθώντας διαδικασίες καταγιγισμού ιδεών και ανακαλυπτικής μάθησης, κάτω από τη διακριτική επιτήρηση, καθοδήγηση και ενθάρρυνση του/της εκπαιδευτικού. Οι μαθητές/τριες εφαρμόζουν απευθείας τις νέες έννοιες που προσεγγίζουν, χρησιμοποιώντας οι ίδιοι τα νέα εργαλεία και μέσω αλληλοδιδασκικών μεθόδων στα πλαίσια της ομάδας εργασίας τους. Πρόκειται ουσιαστικά για δημιουργία μίας μουσικής κοινότητας μάθησης μέσα στην τάξη, ένα είδος άτυπης μουσικής εκπαίδευσης (Burnard, 2012). Επιπλέον, οι νέες γνώσεις συνδέονται με το ηχητικό υλικό και τις καθημερινές καταστάσεις που συναντώνται στον πραγματικό κόσμο, αποκτώντας προσωπικό νόημα για τους μαθητές/τριες. Η πιο σημαντική πιθανώς στιγμή του ψηφιακού διδακτικού σεναρίου είναι η επιτέλεση ενός μουσικού έργου: οι μαθητές/τριες δημιουργούν από την αρχή τη δικιά τους μουσική, καθώς επιλέγουν το ηχητικό υλικό, το δημιουργούν και το αναπαράγουν, το οργανώνουν και το εμπλουτίζουν με εκφραστικά στοιχεία, και τελικά, το εκτελούν και ερμηνεύουν μπροστά σε κοινό. Ολοκληρώνοντας, φαίνεται ότι η χρήση των Τ.Π.Ε. σε συνδυασμό με τη διαθεματική προσέγγιση δίνουν μία ιδιαίτερα δημιουργική διάσταση στο μάθημα της μουσικής, με πολύ θετικές συνέπειες τόσο στη γνωστική όσο και στην κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών/τριών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ ιδιαίτερα τους μαθητές/τριες μου (σχολική χρονιά 2009-2010) για την ενεργή και ενθουσιώδη συμμετοχή τους στην εφαρμογή του παραπάνω διδακτικού σεναρίου.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Γραμμένος, Ν. (2016). Αξιοποιώντας σύγχρονα εργαλεία Web στη διδακτική πράξη. Σχεδιασμός και αξιοποίηση ψηφιακών διαδραστικών διδακτικών σεναρίων στην πλατφόρμα «Αίσωπος». Πρακτικά 4^{ου} Πανελληνίου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου Κεντρικής Μακεδονίας: Αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών στη Διδακτική Πράξη, Θεσσαλονίκη, 8-10 Απριλίου, 1-12.

Δεδούλη, Μ. (2002). Βιωματική μάθηση – Δυνατότητες αξιοποίησής της στο πλαίσιο της Ευέλικτης Ζώνης, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο*, (6): 145-159.

Ετκμετσόγλου, Ι. (2014). Βασική ορολογία Ακουστικής Οικολογίας για παιδιά και ενήλικες: το ηχοτοπίο & οι σημασίες των ήχων του. Κέρκυρα: Ελληνική Εταιρεία Ακουστικής Οικολογίας.

Ζαχαροπούλου Κ., (2009). Ακούγοντας το soundtrack της ζωής μας. Ανακτήθηκε στις 3 Απριλίου 2018 από τη διεύθυνση <http://www.mousikotripolis.mysch.gr/soundtrack/soundtrack.html>.

Ζαχαροπούλου, Κ. (2015). Ακουστική Οικολογία: Ηχοτοπίο του Δάσους. Ψηφιακό Διδακτικό Σενάριο από την Πλατφόρμα «Αίσωπος». Ανακτήθηκε στις 3 Απριλίου 2018 από τη διεύθυνση <http://aesop.iiep.edu.gr/node/12382>.

Ζαχαροπούλου, Κ. (2017). Συναισθηματικές αντιδράσεις στην εκφραστική παράμετρο της συμφωνίας/διαφωνίας κατά τη μουσική ακρόαση και η σημασία τους για τη μουσική εκπαίδευση. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Διατριβή.

Λαπιδάκη, Ε. (2015). Φιλοσοφία, καλές πρακτικές και συμπεράσματα των μουσικών παρεμβάσεων για τον γραμματισμό και την ένταξη των παιδιών Ρομά στο σχολείο. Στο Σ. Μητακίδου & Ε. Τρέσσου (Επιμ.), *Ενδοσχολικές και Εξωσχολικές Στρατηγικές Παρέμβασης για την Ενίσχυση της Συμμετοχής Παιδιών Ρομά στο Σχολείο*, 25–70. Θεσσαλονίκη.

Νικολαΐδου, Γ. (2006). ΤΠΕ, Συνεργατικότητα και Μουσική στο Δημοτικό Σχολείο: Αντιλήψεις των μαθητών. Πρακτικά 5^{ου} Συνεδρίου ΕΤΠΕ: Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση, Θεσσαλονίκη 5-8 Οκτωβρίου, 318-325.

ΥΠΕΠΘ – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2003). Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Μουσικής. ΦΕΚ 304/13-03-03, τεύχ. Β', Παράρτημα, Τόμος Β', σελ: 4070-4084.

Build a soundscape. (n.d.) Ανακτήθηκε στις 3 Απριλίου 2018 από τη διεύθυνση <http://www.wildmusic.org/en/soundscapes/buildsoundscape>.

Burnard, P. (2012). Rethinking “musical creativity” and the notion of multiple creativities in music. In O. Odena (Ed.), *Musical Creativity: Insights from Music education research*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.

Butler, T. (2006). A walk of art: the potential of the sound walk as practice in cultural geography. *Social and Cultural Geography*, 7(6): 889—908.

Csikszentmihalyi, M., & Csikszentmihalyi, I. S. (1992). *Optimal experience: Psychological studies of flow in consciousness*. (M. Csikszentmihalyi & I. S. Csikszentmihalyi, Eds.). Cambridge: Cambridge University Press.

Kaschub, M. & Smith, J. (Eds.). (2013). *Composing our future: Preparing music educators to teach composition*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Lapidaki, E. (2007). Learning from masters of music creativity: Shaping compositional experiences in music education. *Philosophy of Music Education Review*, 15(2), 93–117.

Schafer, R. M. (1977). *The Soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World*. Rochester, Vermont: Destiny Books.

Shouldice, H. N. (2014). Teachers' Beliefs Regarding Composition in Elementary General Music: Definitions, Values, and Impediments, *Research Studies in Music Education* 36 (2): 215–30.

Zacharopoulou, K. (2009). The educational value of musical emotions. In *Proceedings of the 2nd International Conference for PhD Music Students*. Aristotle University of Thessaloniki, 11-13 February 2009.